
MONOGRAFIE PRAWNICZE

WYKŁADNIA PRAWA
TRADYCJA
I PERSPEKTYWY

Redakcja

MIKOŁAJ HERMANN
SEBASTIAN SYKUNA

Wydawnictwo C.H.Beck

MONOGRAFIE PRAWNICZE

MIKOŁAJ HERMANN/SEBASTIAN SYKUNA • WYKŁADNIA PRAWA.
TRADYCJA I PERSPEKTYWY

Polecamy nasze najnowsze publikacje:

K. Samulska

**ZASADA SZYBKOŚCI POSTĘPOWANIA ADMINISTRACYJNEGO
W PRAWIE POLSKIM**

J. Hasiewicz

SYSTEM ZARZĄDZANIA RUCHEM NA DROGACH W POLSCE

B. Kucia

FORMA TESAMENTU W SYSTEMACH *COMMON LAW*

K. Sawczuk-Skibińska

**ROZKŁAD POŻYCIA A MOŻLIWOŚĆ POJEDNANIA
MAŁŻONKÓW W PROCESIE O ROZWÓD**

T. Ziński

**DOMNIEMANIE KONSTITUCYJNOŚCI USTAW
W STANACH ZJEDNOCZONYCH AMERYKI**

G. Klich

ZMIANA UMOWY W SPRAWIE ZAMÓWIENIA PUBLICZNEGO

Legalis
System Informacji Prawnej

www.ksiegarnia.beck.pl

WYKŁADNIA PRAWA

TRADYCJA

I PERSPEKTYWY

Redakcja

MIKOŁAJ HERMANN
SEBASTIAN SYKUNA

WYDAWNICTWO C.H.BECK
WARSZAWA 2016

Wydawca: Aneta Flisek

Recenzent: dr hab. Bartosz Liżewski

Publikacja została dofinansowana przez
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
oraz Uniwersytet Gdański.

© **Wydawnictwo C.H.Beck 2016**

Wydawnictwo C.H.Beck Sp. z o.o.
ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa

Skład i łamanie: KJS Katarzyna Słomka
Druk i oprawa: Elpil, Siedlce

ISBN 978-83-255-9044-4

ISBN e-book 978-83-255-9045-1

Spis treści

Przedmowa	IX
Wykaz skrótów	XI
Wykaz literatury	XV
Rozdział I. O granicach wykładni prawa w kontekście sporu o relacje między sprawiedliwością (<i>δικαιοσύνη</i>) i prawością (<i>ἐπιείκεια</i>) (<i>Wojciech Załuski</i>)	1
§ 1. Aksjologiczny kontekst wyznaczania granic wykładni prawa	1
§ 2. Sprawiedliwość formalna a prawość	3
I. Relacje pojęciowe między sprawiedliwością formalną i prawością	3
II. Problem hierarchii między sprawiedliwością formalną i prawością	9
§ 3. Wizje człowieka: ograniczona i nieograniczona	13
§ 4. Konkluzje	16
Rozdział II. Wykładnia prawa w okresie transformacji ustrojowej (<i>Michał Krotoszyński</i>)	19
§ 1. Wprowadzenie	19
§ 2. Wpływ transformacji ustrojowej na zmiany w systemie prawa	21
§ 3. Wykładnia przepisów prawa pochodzących z okresu przedtranzycyjnego	24
I. Moment interpretacyjny późniejszy niż moment tranzycji	25
II. Moment interpretacyjny wcześniejszy niż moment tranzycji ..	29
III. Inne przypadki stosowania wykładni adaptacyjnej	34
§ 4. Wpływ transformacji ustrojowej na paradygmat wykładni prawa ...	34
Rozdział III. Role wykładni prawa w procesie legitymizacji systemu prawa (<i>Paweł Kokot</i>)	39
§ 1. Wprowadzenie	39
§ 2. Problematyka legitymizacji systemu prawa	40
§ 3. Szczególna sytuacja legitymizacyjna	45
§ 4. Role wykładni prawa w szczególnej sytuacji legitymizacyjnej	47
Rozdział IV. Racjonalność aksjologiczna prawodawcy jako założenie interpretacyjne (<i>Jadwiga Potrzebszcz</i>)	53
§ 1. Wprowadzenie	53

§ 2. Racjonalność aksjologiczna prawodawcy w derywacyjnej koncepcji wykładni prawa	55
§ 3. Problematiczne kwestie	57
I. Wprowadzenie	57
II. Kwestia racjonalności	59
III. Kwestia aksjologii	65
§ 4. Warunki trafności założenia o racjonalności aksjologicznej prawodawcy	68
§ 5. Podsumowanie	72
Rozdział V. Kilka uwag o językowym aspekcie wykładni konstytucji (<i>Sławomira Wronkowska</i>)	73
Rozdział VI. Metody wykładni i inferencji zasad prawa (<i>Marzena Kordela</i>)	89
Rozdział VII. Ujednoznacznianie treści norm prawnych w procesie wykładni prawa (<i>Marek Smolak</i>)	101
Rozdział VIII. Uwagi o pragmatycznej roli definicji legalnych w derywacyjnej koncepcji wykładni prawa (<i>Maciej Dybowski</i>)	115
Rozdział IX. Dwie próby operacjonalizacji derywacyjnej koncepcji wykładni prawa (<i>Maurycy Zajęcki</i>)	131
§ 1. Wprowadzenie	131
§ 2. Derywacyjna koncepcja wykładni prawa jako zaawansowany program badawczy	133
I. Fazy rozwoju dyscyplin naukowych	133
II. Derywacyjna koncepcja wykładni prawa jako program zaawansowany	135
III. Próba integracji polskich koncepcji wykładni prawa	137
IV. Elementy rekonstrukcyjne i optymalizacyjne w derywacyjnej koncepcji wykładni prawa	139
§ 3. Próba operacjonalizacji modelu wykładni prawa <i>K. Pleszki</i>	141
I. Roszczenie koncepcji derywacyjnej do uniwersalności	141
II. Krytyka sformułowana przez <i>K. Pleszkę</i>	144
III. Parafraza z zastosowaniem idei proto-aproksymacji	146
§ 4. Próba operacjonalizacji modelu wykładni prawa <i>L. Leszczyńskiego</i> ..	151
I. Zarys rekonstrukcji	153
II. Parafraza z zastosowaniem idei (dez)agregacji	154
III. Reguły redukcji	161
§ 5. Podsumowanie	163
Rozdział X. Zbieg przepisów prawnych jako problem interpretacyjny (<i>Mikołaj Hermann</i>)	167
§ 1. Wprowadzenie	167

§ 2. Derywacyjna koncepcja wykładni jako punkt wyjścia rozważań o zbiegu przepisów prawnych	169
§ 3. Zbieg przepisów prawnych	173
§ 4. Nielizyjny zbieg przepisów prawnych	183
§ 5. Kolizyjny zbieg przepisów prawnych	192
§ 6. Quasi-kolizyjny zbieg przepisów prawnych	196
§ 7. Zbieg pozorny a modyfikacja przepisu centralnego	199
Rozdział XI. Perspektywy rozwinięcia normatywnego ujęcia wykładni funkcjonalnej (Olgięrd Bogucki)	205
Rozdział XII. Wykładnia antropologiczna bioprawa – gdy Rubikon bezczynności ustawodawcy zostaje przekroczony (Oktawian Nawrot) ..	221
Rozdział XIII. Zasada niezawisłości sędziów a wykładnia prawa (Anna Machnikowska)	237
§ 1. Wprowadzenie	237
§ 2. Władza sędziego w procesie wykładni prawa	244
§ 3. Wykładnia prawa a zasady niezawisłości i niezależności sędziego	259
§ 4. Podsumowanie	273
Rozdział XIV. Sądowy dyskurs interpretacyjny dotyczący wykładni rozszerzającej (Maciej Wojciechowski)	275
§ 1. Wprowadzenie	275
§ 2. Elementy sądowego dyskursu interpretacyjnego dotyczącego wykładni rozszerzającej	280
§ 3. Wykładnia rozszerzająca/zwążająca w kontekście kulturowym	284
§ 4. Kilka uwag metodologicznych z zakresu analizy orzecznictwa	286
§ 5. Problemy teoretycznoprawne a praktyczne problemy z dokonywaniem wykładni rozszerzającej	289
§ 6. Podsumowanie	293
Rozdział XV. Argument słuszności w wykładni przepisów ustawy o podatku od towarów i usług (Bartosz Wojciechowski, Marek Zirk-Sadowski)	295
Rozdział XVI. O swoistościach wykładni układów zbiorowych pracy (Jakub Stelina, Jakub Szmit)	311
Rozdział XVII. Wykładnia umów międzynarodowych dotyczących własności intelektualnej w praktyce orzeczniczej Światowej Organizacji Handlu (Maciej Barczewski, Małgorzata Głódkowska)	327

Rozdział XVIII. O problemie z wykładnią operatywną na przykładzie stosowania przepisów karnych ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii (<i>Marek Skwarcow, Sebastian Sykuna</i>)	343
Rozdział XIX. Etyka wykładni prawa? Uwagi na tle książki <i>Susanny Lindroos-Hovinheimo</i> pt. <i>Justice and the Ethics of Legal Interpretation</i> (<i>Paweł Skuczyński</i>)	357

Przedmowa

Wykładnia prawa stanowi niewątpliwie jedno z centralnych zagadnień podejmowanych w naukach prawnych, w szczególności w teorii i filozofii prawa. Przyjmowane w kulturze prawnej reguły interpretowania przepisów prawnych współdecydują o treści norm obowiązujących w określonych państwach, a tym samym współkonstruuują poszczególne systemy prawne. Z tego względu zmiana w zespole akceptowanych dyrektyw wykładni, ewolucyjna bądź rewolucyjna, powoduje, że nawet bez dokonania formalnych modyfikacji regulacji prawnych może dojść do istotnych przeobrażeń w prawie. Nie bez znaczenia jest tu również fakt, że stabilizacja reguł interpretacyjnych, staranne ich uporządkowanie i możliwie daleko posunięta precyzacja zapewniają bądź przynajmniej ułatwiają zachowanie jednolitości w stosowaniu nawet niejednoznacznych przepisów prawnych, co sprzyja realizacji takich wartości jak pewność prawa czy równość traktowania jego podmiotów. Z kolei rozchwianie omawianych reguł lub – co znacznie gorsze – świadome ich ignorowanie prowadzi do arbitralności podejmowanych rozstrzygnięć, a w sytuacjach skrajnych nawet do chaosu prawnego. Dodajmy jeszcze, że z praktycznego punktu widzenia nie sposób kwestionować, iż znajomość dyrektyw wykładni i umiejętność ich aplikacji jest podstawowym warunkiem właściwej realizacji przez prawnika jego roli w społeczeństwie.

Przywołane okoliczności w pełni uzasadniają kontynuowanie studiów nad zagadnieniem interpretacji prawa. Należy bowiem zauważyć, że w polskiej nauce prawa mamy do czynienia z bogactwem różnorodnych koncepcji wykładni, przede wszystkim należących do nurtu analitycznego. Nie oznacza to jednak, że wszystkie występujące w tym zakresie problemy badawcze zostały już rozstrzygnięte. Z jednej strony, konieczna wydaje się jeszcze bardziej pogłębiona analiza istniejących reguł, zasad i argumentów interpretacyjnych, ich uzasadnienia czy praktyki stosowania, z drugiej zaś – niezbędne okazuje się poszukiwanie i wytyczanie nowych kierunków refleksji naukowej. Zawarte w książce opracowania realizują oba wskazane zadania, co uzasadniało odwołanie się w jej podtytule zarówno do znakomitych rodzimych tradycji badań nad wykładnią prawa, jak i do perspektyw dalszego rozwoju doktryny w tym obszarze.

Oddawana do rąk Czytelnika publikacja nie ma charakteru systemowego, a tym samym nie obejmuje całokształtu problematyki interpretacyjnej. Zaproszeni przez nas do współpracy Autorzy – osoby o uznanej pozycji naukowej, nierzadko z bogatym doświadczeniem praktycznym – poruszyli w ramach swoich artykułów szerokie spektrum różnorodnych zagadnień dotyczących wykładni prawa, związanych z ich własnymi zainteresowaniami badawczymi. Zamieszczone w książce teksty pisane były w zdecydowanej większości z perspektywy teorii bądź filozofii prawa, chociaż występują w niej

Przedmowa

również opracowania zorientowane dogmatycznoprawnie, ukazujące, jak ustalenia teoretyczne lub filozoficzne przekładają się czy funkcjonują w rzeczywistości prawnej.

*Mikołaj Hermann
Sebastian Sykuna*

Poznań – Gdańsk, listopad 2016 r.

Wykaz skrótów

1. Akty prawne

DostInfPU	ustawa z 6.9.2001 r. o dostępie do informacji publicznej (t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 2058 ze zm.)
dyrektywa 2006/112/WE	dyrektywa Rady 2006/112/WE z 28.11.2006 r. w sprawie wspólnego systemu podatku od wartości dodanej (Dz.Urz. UE L 347 z 11.12.2006 r., s. 1 ze zm.)
KC	ustawa z 23.4.1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 380 ze zm.)
KK	ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1137)
Konstytucja RP	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm. i sprost.)
KP	ustawa z 26.6.1974 r. – Kodeks pracy (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1666)
KPA	ustawa z 14.6.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 23 ze zm.)
KPC	ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1822 ze zm.)
KPK	ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1749)
KSCU	ustawa z 28.7.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 623)
KWPT	Konwencja wiedeńska o prawie traktatów, sporządzona w Wiedniu z 23.5.1969 r. (Dz.U. z 1990 r. Nr 74, poz. 439)
NarkU	ustawa z 29.7.2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 224 ze zm.)
Porozumienie TRIPS	Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights — TRIPS) (Dz.U. z 1996 r. Nr 32, poz. 143)
SądNajU	ustawa z 23.11.2002 r. o Sądzie Najwyższym (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1254)

szósta dyrektywa Rady szósta dyrektywa Rady z 17.5.1977 r. w sprawie harmonizacji ustawodawstw Państw Członkowskich w odniesieniu do podatków obrotowych – wspólny system podatku od wartości dodanej: ujednolicona podstawa wymiaru podatku (Dz.Urz. WE L 145 z 13.6.1977 r., s. 1 ze zm.) – akt nieobowiązujący

2. Organy, organizacje, instytucje

ETPC Europejski Trybunał Praw Człowieka
KPM Komisja Prawa Międzynarodowego
MTS Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości
NSA Naczelny Sąd Administracyjny
ONZ Organizacja Narodów Zjednoczonych
PTB Polskie Towarzystwo Bioetyczne
SA Sąd Apelacyjny
SN Sąd Najwyższy
TK Trybunał Konstytucyjny
TS Trybunał Sprawiedliwości (od 1.12.2009 r. – TSUE)
TSUE Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
WTO World Trade Organization (Światowa Organizacja Handlu)

3. Czasopisma, publikatory

AUL FI Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica
AUWr Acta Univeritatis Wratislaviensis
BSN Biuletyn Sądu Najwyższego
Dz.U. Dziennik Ustaw
EPS Europejski Przegląd Sądowy
GSP Gdańskie Studia Prawnicze
GSP-PO Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa
KPP Kwartalnik Prawa Prywatnego
KZS Krakowskie Zeszyty Sądowe
M.P. Monitor Polski
MoP Monitor Prawniczy
MPPr Monitor Prawa Pracy
OSAB Orzecznictwo Sądów Apelacji Białostockiej
OSNAPiUS Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

Wykaz skrótów

OSNCK	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej i Izby Karnej
OSNCPiUS	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNKW	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Izba Wojskowa
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
OTK	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego – seria A
Pal.	Palestra
PiM	Prawo i Medycyna
PiP	Państwo i Prawo
PiZS	Praca i Zabezpieczenie Społeczne
PL	Przegląd Legislacyjny
Prok. i Pr.	Prokuratura i Prawo
Prz. Sejm.	Przegląd Sejmowy
PS	Przegląd Sądowy
RPEiS	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SF	Studia Filozoficzne
SI	Studia Iuridica
SP	Studia Prawnicze
SPP	Studia Prawa Prywatnego
Zb. Orz.	Zbiór Orzecznictwa ETS
ZNSA	Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego
ZNUJ	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego

4. Inne skróty

Dz.U.	Dziennik Ustaw
n.	następny (-a, -e)
Nr	numer
orz.	orzeczenie
s.	strona
t.j.	tekst jednolity
UE	Unia Europejska
w zw.	w związku
z.	zeszyt

Wykaz literatury

- F.M. Abbott*, The Doha Declaration on the TRIPS Agreement and Public Health: Lighting the Dark Corner at the WTO, *Journal of International Economic Law* 2002, Nr 5
- R. Alexy*, *A Theory of Legal Argumentation. The Theory of Rational Discourse as Theory of Legal Justification*, Oksford 1989
- R. Alexy*, *Begriff und Geltung des Rechts*, Fryburg–Monachium 1992
- R. Alexy*, O pojęciu i naturze prawa. Wykład im. Leona Petrażyckiego, Wydział Prawa i Administracji UW, 19 maja 2006 – On the concept and the nature of law: lecture in Honour of Leon Petrażycki, Faculty of Law and Administration University of Warsaw, 19 May 2006, Warszawa 2006
- R. Alexy*, On the Structure of Legal Principles, *Ratio Juris* 2000, Nr 3
- R. Alexy*, *Teoria praw podstawowych*, Warszawa 2010
- R. Andorno*, Principles of international biolaw. Seeking common ground at the intersection of bioethics and human rights, Bruksela 2013
- J. Andreoni, R. D. Madoff*, The Role of Judicial Discretion in Dispute Settlement, Boston College Law School Legal Studies Research Paper 2008
- Ch. Arup*, TRIPS as competitive and cooperative interpretation, [w:] *J. Malbon, Ch. Lawson* (red.), *Interpreting and Implementing the TRIPS Agreement – Is It Fair?*, Cheltenham 2008
- Arystoteles*, *Etyka nikomachejska*, Warszawa 1982
- Arystoteles*, *Polityka*, Warszawa 2007
- M. Barczewski*, Kogo nie stać na zdrowie, [w:] *J. Zajadło* (red.), *Fascynujące ścieżki filozofii prawa*, Warszawa 2008
- M. Barczewski*, *Prawa własności intelektualnej w Światowej Organizacji Handlu a dostęp do produktów leczniczych*, Warszawa 2013
- M. Barczewski*, *Traktatowa ochrona praw autorskich i praw pokrewnych*, Warszawa 2007
- J. Barta, R. Markiewicz*, *Prawo autorskie w Światowej Organizacji Handlu (WTO)*, Kraków 1996
- A. Bator*, Uniwersalny charakter teorii wykładni prawa w związku z podziałem na prawo publiczne i prywatne, [w:] *P. Kaczmarek* (red.), *Z zagadnień teorii i filozofii prawa. Lokalny a uniwersalny charakter interpretacji prawniczej*, Wrocław 2009
- K. Bayertz* (red.), *Sanctity of life and human dignity*, Dordrecht 1996
- D. Beyleveld, R. Brownsword*, *Human dignity in bioethics and biolaw*, Oksford 2001

- A. Bielska-Brodziak, Interpretacja tekstu prawnego na podstawie orzecznictwa podatkowego, Warszawa 2009
- A. Bielska-Brodziak, Kłopoty z definicjami legalnymi, [w:] O. Bogucki, S. Czepita (red.), System prawny a porządek prawny, Szczecin 2008
- G. Bieniek., Komentarz do art. 401, [w:] K. Piasecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. 1, Komentarz do artykułów 1–505, Warszawa 2006
- S. Blackburn, Racjonalność instrumentalna, [w:] S. Blackburn, Oksfordzki słownik filozoficzny, red. nauk. J. Woleński, Warszawa 1998
- I. Bogucka, S. Bogucki, O derogacji i pojęciach pokrewnych, PiP 1992, z. 6
- O. Bogucki, Odtwarzanie celów i innych wartości z tekstu prawnego, [w:] A. Choduń, S. Czepita (red.), W poszukiwaniu dobra wspólnego. Księga jubileuszowa Profesora Macieja Zielińskiego, Szczecin 2010
- O. Bogucki, Wykładnia funkcjonalna w działalności najwyższych organów władzy sądowniczej, Szczecin 2011
- O. Bogucki, M. Zieliński, Wykładnia prawa we współczesnym orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego i Naczelnego Sądu Administracyjnego, [w:] L. K. Paprzycki i in. (red.), Orzecznictwo sądowe w sprawach karnych. Aspekty europejskie i unijne. Konferencja Sędziów Izby Karnej, Izby Wojskowej oraz Izby Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych Sądu Najwyższego, (Rajgród–Wilno, 2008), Warszawa 2008
- O. Bogucki, M. Zieliński, Zasady prawa z perspektywy ogólnej teorii prawa, [w:] P. Wieliński (red.), System Prawa Karnego Procesowego, t. III, cz. 1, Zasady procesu karnego, Warszawa 2014
- A. du Bois-Pedain, Transitional Amnesty in South Africa, Cambridge 2007
- T. Bojarski, Polskie prawo karne. Zarys części ogólnej, Warszawa 2008
- T. Bojarski, Typizacja przestępstw i zasada nullum crimen sine lege (wybrane zagadnienia), Annales UMCS 1977, t. XXIV
- H. Borgosz, Decyzje racjonalne, Studia Nauk Politycznych 1987, Nr 4
- M. Borkowska-Nowak, Racjonalność decyzji politycznych. Utarte ścieżki i nowe pomysły, Lublin 2012
- M. Borucka-Arctowa, K. Pałeczki (red.), Sądy w opinii społeczeństwa polskiego, Kraków 2003
- M. Borucka-Arctowa, Społeczne funkcje prawa formułowane w doktrynie, ustawodawstwie i orzecznictwie, [w:] M. Borucka-Arctowa (red.), Społeczne poglądy na funkcje prawa, Wrocław 1982
- E.-W. Böckenförde, Prawo i wartości. O krytyce idei aksjologicznego ugruntowania prawa, Znak 1992, Nr 11
- R. B. Brandom, Reference Explained Away. Anaphoric Reference and Indirect Description, The Journal of Philosophy 1984, t. 81, z. 9
- B. Brożek, Derywacyjna koncepcja wykładni z perspektywy logicznej, RPEiS 2006, z. 1
- B. Brożek, Poza interpretację. Odpowiedź Jerzemu Stelmachowi, Forum Prawnicze 2011, Nr 2

- W. Brugger, Dignity, Rights, and Legal Philosophy within the Anthropological Cross of Decision – Making, *German Law Journal* 2008, t. 9, Nr 10
- B. Brzeziński, *Podstawy wykładni prawa podatkowego*, Gdańsk 2008
- K. Buchała, A. Zoll, *Polskie prawo karne*, Warszawa 1997
- T. Buksiński, *Prawo a władza polityczna*, Poznań 2009
- N. P. de Carvalho, *The TRIPS Regime of Patent Rights*, Nowy Jork 2010
- K. M. Cern, B. Wojciechowski, O koniecznych związkach między dyskursem prawnym a moralnym, *Principia* 2011, t. LIV – LV
- A. Choduń, *Lex specialis i lex generalis a przepisy modyfikujące*, [w:] A. Choduń, S. Czepita (red.), *W poszukiwaniu dobra wspólnego. Księga jubileuszowa Profesora Macieja Zielińskiego*, Szczecin 2010
- A. Choduń, *Słownictwo tekstów aktów prawnych w zasobie leksykalnym współczesnej polszczyzny*, Warszawa 2007
- A. Choduń, M. Zieliński, *Aspekty granic wykładni prawa*, [w:] W. Miemieć (red.), *Stanowienie i stosowanie prawa podatkowego. Księga jubileuszowa Profesora Ryszarda Mastalskiego*, Wrocław 2009
- A. Choduń, M. Zieliński, *Interpretacyjna rola wstępów aktów prawnych*, [w:] J. Ciapała, A. Rost (red.), *Wokół konstytucji i zdrowego rozsądku. Circum constitutionem rationemque sanam. Prace dedykowane Profesorowi Tadeuszowi Smolińskiemu*, Szczecin–Jarocin 2011
- M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984
- J. Crawford, *I. Brownlie's Principles of Public International Law*, Oksford 1979
- B. Cudowski, *Charakter prawny porozumień zbiorowych*, *PiP* 1998, z. 8
- D. Czajka, *Teoria sądenia. Część II. Logiczno-funkcjonalna wykładnia prawa*, Warszawa 2006
- A. Czarnota, *Dylematy sprawiedliwości okresu przejściowego. Próba socjologiczno-prawnej analizy*, *Prawo i Więź* 2012, Nr 1
- S. Czarnowski, „Góra” i „dół” w systemie kierunków sakralnych, [w:] S. Czarnowski, *Wybór pism socjologicznych*, Warszawa 1982
- S. Czepita, *Derywacyjna koncepcja wykładni prawa a zagadnienie otwartej tekstowości pojęć prawnych*, [w:] A. Choduń, S. Czepita (red.), *W poszukiwaniu dobra wspólnego. Księga jubileuszowa Profesora Macieja Zielińskiego*, Szczecin 2010
- S. Czepita, *Reguły konstrukcji systemu prawnego a prawotwórstwo*, *RPEiS* 1994, z. 4
- S. Czepita, *Reguły konstytucyjne a zagadnienia prawoznawstwa*, Szczecin 1996
- S. Czepita, S. Wronkowska, M. Zieliński, *Założenia szkoły poznańsko-szczecińskiej w teorii prawa*, *PiP* 2013, z. 2
- S. Dąbrowski, *Władza sądownicza – definicja, funkcja, atrybuty*, [w:] R. Piotrowski (red.), *Pozycja ustrojowa sędziego*, Warszawa 2015
- R. Dębski (red.), *System Prawa Karnego*, t. 3, *Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, Warszawa 2013

- G.B. Dinwoodie, R. Dreyfuss, International Intellectual Property Law and the Public Domain of Science, *Journal of International Economic Law* 2004, Nr 7
- K. Doliwa, Dobra wiara jako wyrażenie języka prawnego, *MoP* 2008, Nr 6
- W. Doroszewski (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 3, H-K, Warszawa 1964
- E. Durkheim, O podziale pracy społecznej, Warszawa 1999
- R. Dworkin, *A Matter of Principle*, Cambridge 1985
- R. Dworkin, *Biorąc prawa poważnie*, Warszawa 1998
- R. Dworkin, *Imperium prawa*, Warszawa 2006
- R. Dworkin, *The Model of Rules*, [w:] J. Feinberg, H. Gross (red.), *Philosophy of Law*, Belmont, California 1980
- K. Dybowski, *Autopoiesis prawa*, [w:] *Teoria prawa. Filozofia prawa. Współczesne prawo i prawoznawstwo*, Toruń 1998
- M. Dybowski, *Ronald Dworkin koncepcja zasad prawa*, *RPEiS* 2001, z. 3
- M. Dybowski, *Uwagi o możliwości stworzenia nowego modelu władzy sądowniczej*, [w:] W. Staśkiewicz, T. Stawicki (red.), *Dyskrecjonalność w prawie*, Warszawa 2010
- A. Dyrda, *Konwencja u podstaw prawa. Kontrowersje pozytywizmu prawniczego*, Warszawa 2013
- D. Dyzenhaus, *Judging the Judges, Judging Ourselves. Truth, Reconciliation and the Apartheid Legal Order*, Oksford 1998
- A. Dziadzio, D. Malec, *Historia prawa. Prawo karne w świetle źródeł*, Kraków 1997
- K. Działocha, *Państwo prawne w warunkach zmian zasadniczych systemu prawa RP*, *PiP* 1992, z. 1
- W. Dziędziak, *O prawie słusznym (perspektywa systemu prawa stanowionego)*, Lublin 2015.
- L. Ehrlich, *Prawo międzynarodowe*, Warszawa 1958
- T.O. Elias, *The Modern Law of Treaties*, Nowy Jork 1974
- J. Elster, *Closing the Books: Transitional Justice in Historical Perspective*, Cambridge 2004
- T. Ereciński, *Zasada iura novit curia w międzynarodowym postępowaniu cywilnym*, *SI* 1976, Nr 5
- T. Ereciński, J. Gudowski, M. Jędrzejewska, *Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego*, cz. 1, t. 1, *Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2001
- C. Farrelly, L. B. Solum (red.), *Virtue Jurisprudence*, Nowy Jork 2008
- S. Filipowicz, *Posłowie*, [w:] A. MacIntyre, *Czyja sprawiedliwość? Jaka racjonalność?*, Warszawa 2007
- L. Florek, *Umowny charakter układu zbiorowego pracy*, *PiP* 1997, z. 7
- L. Florek, *Ustawa i umowa w prawie pracy*, Warszawa 2010
- L. Florek, *Zgodność przepisów prawa pracy z Konstytucją*, *PiZS* 1997, Nr 11
- N. M. Ford, *Kiedy powstałem? Problem początku jednostki ludzkiej w historii, filozofii i w nauce*, Warszawa 1995
- M. Frankowska, *Prawo traktatów*, Warszawa 2007

- K. Frieske, Socjologia prawa, Warszawa–Poznań 2001
- F. Fukuyama, Koniec człowieka. Konsekwencje rewolucji biotechnologicznej, Kraków 2004
- D. Galligan, Discretionary Powers: A Legal Study of Official Discretion, Oksford 1986
- K. Gamharter, Access to Affordable Medicines: Developing Responses under the TRIPS Agreement and EC Law, Wiedeń–Nowy Jork 2004
- L. Gardocki, Prawo karne, Warszawa 1999
- L. Garlicki (red.), Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, t. 1, Warszawa 1999
- L. Garlicki, Aksjologiczne podstawy reinterpretacji konstytucji, [w:] M. Zubik (red.), Dwadzieścia lat transformacji ustrojowej w Polsce. 51. Ogólnopolski Zjazd Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego, Warszawa, 19–21 czerwca 2009 r., Warszawa 2010
- T. Gizbert-Studnicki, Dyrektywy wykładni drugiego stopnia, [w:] A. Choduń, S. Czepita (red.), W poszukiwaniu dobra wspólnego. Księga jubileuszowa Profesora Macieja Zielińskiego, Szczecin 2010
- T. Gizbert-Studnicki, Teoria wykładni Trybunału Konstytucyjnego, [w:] Teoria prawa. Filozofia prawa. Współczesne prawo i prawoznawstwo, Toruń 1995
- T. Gizbert-Studnicki, Wieloznaczność leksykalna w interpretacji prawniczej, Kraków 1978
- T. Gizbert-Studnicki, Wykładnia celowościowa, SP 1985, Nr 3–4
- T. Gizbert-Studnicki, Wykładnia celowościowa z perspektywy normatywnej, [w:] K. Budziło (red.), Wykłady w Trybunale Konstytucyjnym z lat 2011–2012, Warszawa 2014
- T. Gizbert-Studnicki, Zasady i reguły prawne, PiP 1988, z. 3
- M. Golecki, Odtwarzać normę prawną, interpretować ją, czy twórczo stosować prawo – rola sądu w oczekiwaniach społecznych, [w:] P. Banasik (red.), Wymiar sprawiedliwości w dobie oczekiwań społecznych, cz. 1, Prawo, Warszawa 2015
- A. Gomułowicz, Moralność podatkowa – uwarunkowania i zasadnicze dylematy, [w:] A. Gomułowicz, J. Małecki (red.), Ex iniuria non oritur ius. Księga ku czci Profesora Wojciecha Łączkowskiego, Poznań 2003
- K. Gonera, E. Łętowska, Artykuł 190 Konstytucji i jego konsekwencje w praktyce sądowej, PiP 2003, z. 9
- A. Grabowski, Teoria konstytucyjnego państwa prawa i jej wpływ na argumentację prawniczą, [w:] M. Aleksandrowicz, A. Jamróz, L. Jamróz (red.), Demokratyczne państwo prawa. Zagadnienia wybrane, Białystok 2014
- A. Grabowski, B. Naleziński, Kłopoty z obowiązywaniem. Uwagi na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, [w:] J. Stelmach (red.), Studia z filozofii prawa, Kraków 2001
- P. Grabowski, M. Hermann, O normatywnym charakterze przepisów o wejściu w życie, PiP 2006, z. 9
- A. Grobler, Metodologia nauk, Kraków 2006